

УДК 378.014.25(477:4)

DOI:

Валентина Бодак, доктор філософських наук,
професор кафедри філософії імені Валерія Скотного, ректор

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ірина Гамерська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОРИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ І РОЗВИТКУ

Реформування системи вищої освіти України, її вихід на новий сучасний світовий рівень, оновлення змісту, форм і методів навчання, примноження інтелектуального потенціалу суспільства, а також гармонійний розвиток національних науково-освітніх традицій є стратегічними напрямками безупинного процесу інтеграції України в глобалізовану систему загальноєвропейської освіти.

Інтеграція у європейське і світове освітнє співтовариство дасть змогу Україні набути статусу розвинутої держави, а українцям досягнути такого рівня національного благополуччя, який відповідатиме світовим стандартам. Будучи могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, освіта, як ніщо інше, забезпечить фундаментальну наукову, загальнокультурну та професійну підготовку особистості, формуючи інтелектуальний потенціал нації.

Ключові слова: освіта; Україна; глобалізація; інтеграція; світовий освітній простір; освітні інституції; школа; особистість.

Лім. 9.

Valentyna Bodak, Doctor of Sciences (Philosophy),

Professor of the Philosophy Department named after Valeriy Skotniy, Rector

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy),

Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Mykola Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Vice-Rector for Research,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Iryna Hamerska, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer of the Practice of the English Language Department,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

GLOBALIZATION AND INTEGRATION OF UKRAINIAN EDUCATION AS INDICATORS OF ITS OPTIMIZATION AND DEVELOPMENT

The reformation of Ukrainian higher education system, its emersion at a new modern world level, updating the content, forms and methods of teaching, increasing the intellectual potential of society, and the harmonious development of national scientific and educational traditions are strategic directions of Ukraine's integration into the globalized European education system. In order to achieve exemplary quality of education, we need to take many more progressive steps, including: affirmation of democratic values of education, aimed primarily at personal development; optimization of educational institutions and the emergence of educational institutions of various forms of ownership; training of specialists in a number of new specialties due to significant changes in the labor market; completion of work on relevant standards of education and training, which will certainly bring Ukrainian education closer to the educational systems of developed European countries.

Integration into the European and world educational community will allow Ukraine to acquire the status of a developed state and will enable Ukrainians to achieve a level of national prosperity that will meet world standards. Being a powerful factor in the development of the spiritual culture of the Ukrainian people, education, like nothing else, will provide fundamental scientific, cultural and professional training of the individual, forming the intellectual potential of the nation.

As we can see, the integration processes in the field of higher education in European countries are continuous

and fluctuating. Ukraine has always been and will always be an active participant in these processes. A number of institutional changes in European higher education institutions are followed by a large number of changes in the higher education system of Ukraine, in particular the process of harmonization of legal support in the field of education, taking into account the requirements of international and European standards systems. In the process of globalization of education in Ukraine, the so-called scientific interaction, which aims to preserve the rich culture and linguistic diversity of European countries, as well as scientific mobility, which has become another motivation for change, is becoming especially important.

Keywords: education; Ukraine; globalization; integration; world educational space; educational institutions; school; personality.

Актуальність дослідження. Глобалізація та інтеграція як вагомі й актуальні процеси сьогодення торкаються усіх сфер життя людини. Освіта не стала винятком і переживає новий етап реформування та пристосування до сучасних світових глобальних тенденцій. Українська освіта також визначається тенденціями приведення цілей, візій, змісту та педагогічного інструментарію у відповідність до кращих світових стандартів. Для цього необхідно детально проаналізувати основні параметри для її реформування і мобілізувати освітній потенціал, який, на наше переконання, є достатньо сильним, конкурентоспроможним і прогресивним. Підтверджує цю думку рівень українських учених, викладачів, дослідників, студентів, школярів. Усі вони можуть конкурувати на освітньому полі з представниками світової едукативної спільноти. Є, звичайно проблеми та виклики, проте у процесі їх розв'язання спостерігається тенденція освітнього прогресу і поступу.

Українські вчені наголошують, що питання глобалізації та інтеграції системи освіти України – закономірні і необхідні, бо сприяють підвищенню якості освітніх послуг, даючи можливість їх здобувачам бути мобільними і затребуваними на світовому ринку праці: “Подальша модернізація системи освіти в Україні, її вдосконалення і підвищення якості освітніх послуг є найважливішою соціокультурною проблемою. Це значною мірою обумовлюється процесами глобалізації і потребами у формуванні сприятливих умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації і саморегуляції в Європейському просторі. Вказані процеси стали вагомою і переконливою мотивацією здійснюваного в роки незалежності України реформування її галузі освіти” [8].

Попри позитивні риси глобалізаційних тенденцій в освіті наголошуємо також на проблемах, з якими ми зустрінемося у процесі реалізації означених завдань. Передовсім це неминуха асиміляція. Зміст її полягатиме у тому, що в процесі глобалізації та інтеграції неминуче втрачатимуться автентичні, національні, самобутні, традиційні ознаки української освіти. Вважаємо, що вони в Україні мають особливо

значимий вагомий характер, бо українці здавна відзначалися міцними прогресивними освітніми традиціями, прагненням до глибокого пізнання світу, бажанням отримати добру освіту, використовувати знання на благо громади і народу.

Гармонізація у царині національного і світового, традицій та інновацій, колективного та індивідуального є важливим завданням української освіти на шляху до кращих світових стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені активно працюють у сфері досліджень, які презентують сучасні тенденції в освіті. На сторінках їхніх праць відображаються ті проблеми, які неминуче повинні бути розв'язані у процесі приєднання України до світового освітнього простору. Так, В. Андрущенко досліджує сутність і завдання Болонського процесу і перспективи України у ньому [1]; В. Байденко характеризує зміст реформ в освіті, їх структуру і цілі [2]; В. Буряк студіює специфіку реформ в європейських країнах [3]; Т. Жижко презентує дослідження реформи університетської освіти в контексті болонських домовленостей [4]; І. Жовта аналізує процес реформування вищої освіти [5]; К. Корсак робить спробу узагальнити стан і перспективи розвитку європейського освітнього простору [6]; А. Ярошенко визначає актуальні тенденції щодо удосконалення змісту та якості освіти в Україні [8; 9] тощо.

Метою нашої статті є з'ясування сутності і завдань української освіти в умовах глобалізації та інтеграції у світовий освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Передовсім зазначимо, що процеси глобалізації та інтеграції є об'єктивними і оминати їх жодній освітній системі не вдасться, оскільки освіта не є самодостатнім процесом, мова іде про розвиток наукової, політичної, економічної, технологічної та інших сфер життя людини, де питома вага освіти надзвичайно значима. Удосконалення освіти у широкому сенсі цього поняття виступає пріоритетним завданням тих країн, які дбають про забезпечення високих життєвих стандартів своїх громадян. На цьому наполягають українські учені-дослідники питань удосконалення і

реформування української освіти: “Питання про те, якою повинна стати освіта на порозі XXI ст. турбує учених різних галузей знань: соціологів, політиків, культурологів, психологів, економістів, політологів, особливо, звичайно ж, педагогів. Відповідь на це питання диктується умовами та детермінантами суспільного розвитку. Сучасне суспільство переживає перехідний період зміни типу суспільства, типу культури і освіти, тому кризові процеси охопили сьогодні всі сторони життєдіяльності суспільства: політику, економіку, культуру, освіту. Загострення різноманітних суперечностей характеризується і міжнародний стан на порозі XXI ст. Екологічні, демографічні, особистісні проблеми, міжнаціональні і міждержавні конфлікти негативно позначаються на духовному стані особистості. Українці ж говорять про освіту і виховання як про справу “серця” – становлення високої духовності, порядності, людяності, а вслід за цим – всіх інших якостей особистості, необхідних для самостійного життя і діяльності” [1, 50–54].

В умовах сьогодення глобалізація як суспільний феномен розширила свої межі і стосується не лише економіки, але й політики, культури, інформації, освіти. Мова передовсім іде про формування загальноосвітнього економічного, фінансового, інформаційного та культурного просторів на засадах новітніх технологій. Такі реалії життя детермінують зміни у житті держав, громад та окремої особистості.

Успіх глобалізаційних процесів у різних країнах залежатиме від низки чинників:

- стану економіки та фінансової спроможності держави;

- від її потенційних можливостей щодо реалізації різновекторних реформ у різних секторах суспільного життя;

- від бажання і прагнення громади відповідати на існуючі суспільні виклики;

- від цілей та цінностей окремої особистості, яка розуміє та усвідомлює необхідність пристосування до інформаційних і технологічних змін, є вмотивованою до навчання протягом життя тощо.

Уважаємо, що пріоритетною цінністю сучасної освітньої динаміки задля прогресу і розвитку суспільства повинна стати цінність системного, стабільного розвитку особистості і суспільства, а головною метою сучасної освіти – формування життєздатної особистості, яка:

- володіє значним обсягом життєво-необхідних знань і умінь;

- користується сформованими компетентностями для професійної адаптації до середовища та реалізації власної життєвої мети;

- має можливості і бажання щодо формування готовності освоювати і застосовувати сучасні ефективні інтелектуальні стратегії;

- має уміння володіти такими способами діяльності, які забезпечуватимуть процеси спілкування, навчання, трудової діяльності тощо;

- наявність уміння жити в умовах досконалого громадянського суспільства;

- формує у собі прагнення до високої інформаційної, технологічної і комунікативної культури;

- плекає валео-екологічні цінності і усвідомлює значення природи у житті людства;

- розвиває у собі уміння адаптації до нових умов життя, усвідомлює змінність цього світу і його динамічність тощо.

Слід також наголосити на тому, що традиційна знаннева парадигма перестає бути панівною в освіті з огляду на її неспроможність реалізувати нові освітні завдання в її глобальному вимірі. Саме тому сьогодні ідеться про втілення компетентнісного підходу у практику освітніх закладів з тим, щоб людина мала змогу не лише володіти певними знаннями крізь призму професійного та особистісного вимірів, але й ефективно і продуктивно діяти, виконувати різноманітні функції для досягнення професійних стандартів та нових вимог життя. Таким чином людина має змогу активно, успішно і відповідально брати участь у суспільному житті, виконувати професійні функції та обов'язки, реалізувати свій потенціал в улюбленій справі комфортно взаємодіючи з оточенням. Очевидно, що все це буде сприяти поліпшенню якості суспільного життя, особистого успіху і комфорту особистості.

Таким чином визначаємо компетентнісний підхід як інтегральний вияв знань, умінь, навичок та здібностей людини, де елементи загальної культури (освіченість людини, її світогляд, вміння вирішувати проблеми, можливість і здатність адаптуватися до суспільних змін тощо) поєднуються з професіоналізмом. Цей симбіоз дає можливість досягати успіху в особистому і професійному вимірах, комфортно почуватися у складному і змінному глобалізованому світі.

Звідси впливає орієнтовна модель особистісних якостей сучасної людини, яка визначатиме й коригуватиме риси сучасної освіти європейського типу, а саме:

- “формування проектно-орієнтованого мислення, що дозволяє особистостям ефективно використовувати знання для розв'язання своїх життєвих проблем;

- формування здатності і готовності до позитивної комунікації на міжособистісному, міжкультурному і міждержавному рівнях;

- формування соціальної відповідальності особистості перед собою, найближчим оточенням, суспільством, державою, людством, природою” [5].

Очевидно, що відкритий світовий та європейський освітні простори дають безмежні можливості для людини щодо реалізації її цілей, потреб, запитів. Кожна людина, визначаючи вектор особистого розвитку, орієнтується на кращі зразки і обирає для себе шлях їх втілення. У цьому сенсі європейський чи світовий освітні простори відкривають нові горизонти для професійної та творчої самореалізації: “Відкритий європейський простір вищої освіти є багатим джерелом можливих перспектив, що, з одного боку, враховують нашу різноманітність, але, з іншого боку, викликають необхідність подальших зусиль для оновлення систем викладання і навчання, а це сприятиме розвитку мобільності і тісної співпраці” [9]. Принагідно зауважуємо, що ризиком розширення освітнього простору до світового масштабу є втрата ідентичності, оскільки як правило, починає домінувати англійська мова, стираються чіткі обриси національних традицій, педагогічний інструментарій набуває універсального забарвлення. Не сформованим особистостям важко у цьому сенсі втриматися від цілковитої асиміляції, зберегти національну пам’ять і традиції.

Деталізуючи проблему позитивних впливів глобалізації на окрему країну та особистість відзначаємо, що ці процеси покликані сприяти розподілу праці, розширенню ринку товарів і послуг, підвищенню рівня виробництва, розширенню та удосконаленню різних галузей господарювання, доступності до інформації, розвитку найрізноманітніших галузей людського життя і підвищенню їхньої якості через широку пропозицію тощо.

Проте слід зауважити, що окрім загрози асиміляції та втрати національної ідентичності слід зважати і на значне домінування стандартів масової культури. Цьому сприяють, передовсім, засоби масової інформації, які пропагують ті чи інші стандарти життя і формують ідеал, який часто хибує знеціненням людини і справжніх загальнолюдських вартостей. Незрілій особистості важко визначитися з істинністю пропонованих стандартів і зберегти справжність та духовність в сучасному інформатизованому світі. Це цілком стосується культури й освіти і саме вони покликані сприяти збереженню духовності, моральності, гуманізму.

Окремими викликами глобалізації та інтеграції вважаємо також своєрідність української освіти,

яка полягає у її консерватизмі, тотальному державному регулюванні освітніх процесів, складний спадок попередніх панівних концепцій та парадигм. На думку С. Ніколаєнка, ці суперечності перешкоджають продуктивному реформуванню, а сутність їх полягає у такому: “у системі вищої освіти України закладено мінімум два протиріччя, які живлять кризові явища:

- суперечності між вільним ринком праці та системою вузьких спеціальностей;

- протиріччя між попитом на вищу освіту і можливостями державного фінансування” [7, 5]. Власне з огляду на ці позиції сьогодні спостерігається тенденція розширення автономності університетів, врахування принципів студентоцентрованості, тісної взаємодії вищої школи і сектору економіки та бізнесу, як важливих стейкхолдерів освітнього процесу.

Глобалізаційні й інтеграційні детермінанти визначають також вагомість науки як підґрунтя успішного освітнього процесу. Вчені наголошують на тому факті, що необхідно визначити низку заходів для більш тісної та системної взаємодії між освітою і прогресивними науковими дослідженнями. Така тенденція дасть можливість не лише розширити інноваційність освітнього процесу, але й суттєво вплине на фахове і професійне становлення людей, які здобувають освіту, і спрямовують зусилля на підвищення рівня культури, професійне становлення і розвиток.

Глобалізація та інтеграція освіти загострила проблему розвитку науки, оскільки саме вона визначає зміст освіти, диктує професійні стандарти і визначає фахові компетентності людини. Зауважимо, що наука потребує значних капіталовкладень, а її розвиток напряму залежить від кадрового потенціалу. У цьому сенсі визначається ще одна проблема, яка дає значні шанси функціонуванню науки у розвинених країнах і гальмує її розвиток у країнах третього світу. Саме тому кожна країна, дбаючи про своє майбутнє, повинна створювати сприятливі умови для наукових досліджень, турбуватися про науковців і розширювати матеріальну базу для різнопланових досліджень. Сподіваємося, що наша держава чітко усвідомлює роль наукового потенціалу для народного господарства, економіки, бізнесу, політики, медицини, всіх сфер людського життя.

Учені також наголошують на важливості збереження автентичності і розмаїття культур у спільному освітньому європейському просторі: “Європейський простір вищої освіти, що створюється, виграє від взаємодії з Європейським простором наукових досліджень, укріпивши тим

самим фундаментом Європи, що ґрунтується на знаннях. Метою цієї взаємодії є збереження багатой культурної і мовної різноманітності Європи, які ґрунтуються на її культурній спадщині і підвищенні потенціалу її інноваційного і соціально-економічного розвитку шляхом удосконалення взаємодії між європейськими вищими навчальними закладами” [6, 62–70].

Система освіти кожної країни володіє значним автентичним, прогресивним потенціалом і обмін такою освітньою та культурною спадщиною лише збагачує спільну царину освітніх послуг і формує її сучасну інноваційну парадигму. Таким чином наголошуємо, що освітня ідентичність кожної системи освіти, яка інтегрується в спільний освітній простір, це надзвичайний здобуток, що може бути використаний на користь спільній справі. Бездумна і тотальна ж уніфікація може знищити національну специфічність і неповторність.

Отже, в умовах сьогодення реформування освіти, приведення її до рівня світових та європейських стандартів стає вимогою і нормою часу. Освітні реформи, на нашу думку, повинні бути системними, науковими, особистісно-орієнтованими, суспільно детермінованими, прогресивними.

Важливо також визначити з основними шляхами та напрямками реформування освітніх систем. Учені вказують на такі визначальні вимоги та шляхи реформування:

- “створення в суспільстві атмосфери загальнодержавного сприяння розвитку освіти;
- подолання девальвації загальнолюдських і гуманістичних цінностей, відриву від національних витоків;
- забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, упровадження передових технологій і науково-методичних досягнень;
- відхід від основ авторитарної педагогіки, підготовка нової генерації педагогічних кадрів;
- інтеграція освіти і науки, активне залучення до навчального процесу наукового потенціалу навчальних закладів і науково-дослідних установ, мотивація тих, хто навчається, до участі в наукових дослідженнях і розробках;
- реорганізація існуючих і створення навчально-виховних, професійно-технічних і навчальних закладів нового покоління, радикальна реконструкція управління сферою освіти” [2].

Нагромаджений досвід українських освітніх реформ доводить, що якість освіти – це передовсім наявність реальних високих стандартів загальної освіти і професійної підготовки, удосконалення та модернізація

інфраструктури внутрішнього і зовнішнього освітнього середовища, удосконалення управління закладом освіти на демократичному ґрунті, особистісно-орієнтована парадигма освітніх послуг.

Слід також наголосити, що рух української освіти шляхом, окрім визначеного вище, передбачає також перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної. Сутність цих змін не передбачає применшення знань як факту та якості освітнього процесу. Мова йде про збільшення питомої ваги прикладного аспекту освіти, оновлення її змісту, орієнтацію на сучасні наукові здобутки, формування уміння людини успішно і доцільно застосовувати здобуті знання, отримувати від цього користь для себе, громади, держави.

Висновки. Отже, глобалізація сучасного світу та його інтеграція у європейське і світове освітнє співтовариство має завданням дозволити Україні набути статусу розвинутої держави, а її громадянам досягнути такого рівня національного благополуччя, який відповідатиме світовим стандартам.

Серед стратегічних напрямків державної політики повинні бути: зміни змісту освіти та її педагогічного інструментарію; створення можливостей для функціонування різних освітніх моделей та форм; забезпечення можливостей для людини здобувати освіту протягом усього життя; розбудова безпечного та інклюзивного освітнього середовища; турбота про розвиток науки та імплементація її здобутків до змісту сучасної освіти; створення умов для формування потужного кадрового потенціалу освіти; розробка таких освітніх моделей, які б давали змогу кожному професійно реалізуватися та розвиватися тощо.

Удосконалення освіти у широкому сенсі цього поняття є пріоритетним завданням тих країн, які усвідомлюють її важливість у житті кожної людини і держави загалом. Очевидно, що відкритий світовий та європейський освітній простори створюють, суттєві можливості для людини щодо реалізації її життєвого вектора. Створення в Україні освітнього простору на зразок кращих вітчизняних та світових традицій потребує врахування перспектив та ризиків інтеграції та глобалізації. Сильна система освіти, її прогресивний інноваційний зміст виступають підґрунтям для життєвого успіху особистості, громади, держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Болонські обрії вищої освіти (рецензія на книгу М.Ф.Дмитриченка та

ін.) “Вища освіта і болонський процес”. Київ, Знання України, 2006 р. 440 с.

2. Байденко В.І. Болонський процес: структурна реформа вищої освіти Європи. Москва, 2002. 128 с.

3. Буряк В. Розвиток Болонського процесу в європейських країнах. *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 6–8.

4. Жижко Т. Реформа університетської освіти в контексті болонських домовленостей. *Вища освіта України*. №2. 2010. С.28–35.

5. Жовта І. Реформування вищої освіти і Болонський процес. *Освіта України*. 2003. 16–23 березня (№ 12). С. 4–5.

6. Корсак К.В. Стан і перспективи розвитку європейського простору вищої школи. *Психологія і суспільство*. 2004. №1. С. 62–70.

7. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ ст. Київ: Знання, 2006. 253 с.

8. Ярошенко А.О. Якість освіти в Україні потрібно наближати до європейських стандартів. Громадська рада освітян і науковців України. URL: <http://gronu.org.ua/алла-ярошенко-якість-освіти-в-україні>.

9. Ярошенко А.О. Європейські підходи до розвитку освіти в Україні. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 6: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 260 с. С. 54–62.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V.P. (2006). Bolonski obrrii vyshchoi osvity retsenziia na knyhu M.F. Dmytrychenka ta in. [Bologna horizons of higher education review of the book by M.F. Dmytrychenko, etc.]. “*Higher education and the Bologna process*”. Kyiv, 440 p. [in Ukrainian].

2. Baidenko, V.I. (2002). Bolonskyi protses: strukturna reforma vyshchoi osvity Yevropy [The

Bologna Process: a structural reform of European higher education]. Moscow, 128 p. [in Ukrainian].

3. Buriak, V. (2005). Rozvytok Bolonskoho protsesu v yevropeiskykh krainakh [Development of the Bologna Process in European countries]. *Native school*. No. 8. pp. 6–8. [in Ukrainian].

4. Zhyzhko, T. (2010). Reforma universytetskoï osvity v konteksti bolonskykh domovlenosti [Reform of university education in the context of the Bologna agreements]. *Higher education in Ukraine*. No.2. pp.28–35. [in Ukrainian].

5. Zhovta, I. (2003). Reformuvannia vyshchoi osvity i Bolonskyi protses [Reform of university education in the context of the Bologna agreements]. *Higher education in Ukraine*. 16–23 March (no. 12). pp. 4–5. [in Ukrainian].

6. Korsak, K.V. (2004). Stan i perspektyvy rozvytku yevropeiskoho prostoru vyshchoi shkoly [Status and prospects of development of the European higher education area]. *Psychology and society*. No.1. pp. 62–70. [in Ukrainian].

7. Nikolaienko, S.M. (2006). Stratehiia rozvytku osvity Ukrainy: pochatok ХХІ ст. [Strategy of development of education of Ukraine: the beginning of the XXI century]. Kyiv, 253 p. [in Ukrainian].

8. Iaroshenko, A.O. (2011). Yakist osvity v Ukraini potribno nablyzhaty do yevropeiskykh standartiv [The quality of education in Ukraine needs to be brought closer to European standards]. *Public Council of Educators and Scientists of Ukraine*. Available at: <http://gronu.org.ua/alla-yaroshenko-yakist-osvity-v-ukraini>. [in Ukrainian].

9. Iaroshenko, A.O. (2011). Yevropeiski pidkhody do rozvytku osvity v Ukraini [European approaches to the development of education in Ukraine]. International scientific forum: sociology, psychology, pedagogy, management. Vol. 6: collection of scientific works. Kyiv, 260 p.; pp. 54–62. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.11.2021

“Ідеї правлять світом і викликають у ньому потрясіння. Увесь соціальний механізм спирається у кінцевому підсумку на думку людей”.

Огюст Конт
французький філософ

“Людина освічена – та, яка знає, де знайти те, чого вона не знає”.

Георг Зіммель
німецький філософ

